

Österlandets visdom.

Väster och österland hafva räkt hvarandra handen. Det unga Europa kommer med sin materielt framskridna civilisation och förbättrar livsvilkoren för de i många afseenden opraktiska österländingarna. Järnvägar korsa Indiens högslätter och slingra sig uppför Himalayas höjder, medförande undsättning åt nödlidande hinduer, modärnt inrättade fabriker i tusendetal göra snart det fjärran Indien till konkurrent med de europeiska industriländerna. Hvad gifver österlandet i utbyte mot våra maskiner och tekniska färdigheter?

Det som den gamla alltid har att gifva åt lefnadsglad ungdom: sitt lifserfarenhet, sin visdom. Aryavartas uråldriga visdom skänker österland åt Europa och Amerika. Det gifver oss sin mångtusenåriga häpnadsväckande litteratur, det gifver oss sina uppenbarade heliga skrifter, i jämförelse med hvilka Bibeln är som ett kort litet sammandrag. Och dock, hviska österländingarna själfva, hafva vi tillsvidare erhållit blott smulor från ett rikt dukadt bord. Hvilka kostbarheter kunna icke döljas i pagodernas och klipptemplens gömslen?

Jag har inför mig ett ytterst intressant arbete af professor *Paul Deussen*, den berömda sanskritisten och filosofen i Kiel. Arbetets titel lyder: *Allgemeine Geschichte der Philosophie*, mit besonderer Berücksichtigung der Religionen. Erster Band, zweite Abteilung: die Philosophie der Upanishads. Detta är professor Deussens senaste arbete, utkommet i Leipzig innevarande år och utgörande en del af ett större verk på beräkningsvis fem band. Hvilken noggrannhet och flit professor Deussen nedlägger på sin bok, bevisas bäst däraf, att första delen utkom redan år 1894.

Andan i alla Paul Deussens arbete kan icke annat än glädja hvar och en som hyser intresse och beundran för österländskt tänkande. Där finnes intet (eller högst obetydligt) af europeisk katederkritik; det är icke heller blott en nobel och bildad mans förståelsefulla framställning af främmande läror; tvärtom framskymtar öfverallt, att författaren själf ställer sig på österländsk standpunkt. Till sin filosofiskt-religiösa trobekännelse är han en fullgängen advaita-vedantist. Det är som han sade i företalet till första delen: för att nå den sanna visheten, måste man – icke endast studera, men – kämpa och lefva.

Den österländska visdomen är oss till oskattbar nytta. Den gifver oss nyckeln till hvad vi själfva äga af andligt vetande. Först genom den kunna vi tränga till djupet af vår kristna religion och vinna klarhet i dess mysterier.

Religionen ligger Paul Deussens hjärta nära. Hvad är den annat än populär filosofi? Jag vill här framställa några reflexioner med afseende å religionen, hämtade ur ofvannämnda arbete eller uppdykande på grund däraf, i hopp att desamma måtte intressera litet hvar.

Enligt Kant består religionens väsen i tre metafysiska läror: 1) Guds tillvaro, 2) själens odödlighet och 3) viljans frihet. Trenne egenskaper hos det uppenbarade universum motsäga emellertid religionens postulat. För det första är rummet (rymden) oändligt; därutanför kan intet finnas och därinnanför endast det som fyller rummet, d. v. s. materien; hvad är då Gud? För det andra är tiden lagbunden sålunda, att alt, som uppstår i tiden, ock försvinner i tiden; hvad blifver då af människans odödlighet? För det tredje är kausalitetslagen allmängiltig, att hvarje värkan, äfven hvarje mänsklig handling, är den naturnödvändiga följden af föregående orsaker, dem vi icke i handlingens ögonblick hafva i vår makt. Hvari består då viljans frihet?

Tänkandet visar oss det omöjliga i en utanför eller jämsides med världen existerande Gud; om det objektiva universum med dess himlar och helveten är en värklighet, då finnes ingen absolut Gud – ty två sanningar kan det ej gifvas. Tänkandet visar oss ock, att om det kroppsliga lifvet är det „värkliga lifvet“, då hafva vi hvarken odödliga själar eller fri vilja; ty alla former äro förgängliga och alla lifsyftringar äro lagbundna.

Äro sålunda religionens påståenden absurda och hållningslösa? Vist icke. Men här kommer oss den österländska visdomen till hjälp på ett sätt, som den kristna religionens förkunnare ännu icke mäktat göra det.

Den förkunnar såsom underlag för alt religiöst lif och alt filosofiskt tänkande följande sats: det gifves blott en enda sanning, en enda värklighet – Brahman eller Gud, det odefinierbara, som är

„neti, neti“, hvarken så eller så. Alt annat, hela det oändliga universum med alt hvad däruti finnes, är – mâyâ, illusion, bländvärk.

Gud är sålunda icke en Jehovah i himlarna, icke teismens och icke deismens personliga härskare, men håller icke ateismens tomhet, utan Gud är den allestädes närvarande värlighet, hvars fenomenella skenbild världen är. Det är världen, som är tomheten, bedrägeriet, den mäktige härskaren, medan Gud är fullheten, sanningen, den tyste „Fadern i det fördolda“.

Ur detta postulat om världens icke-existens såsom absolut realitet följa emellertid viktiga konsekvenser. Religionen säger, att människans själ, är odödlig. Nu kan det icke gifvas två odödligheter, två eviga värligheter; därför kan människans själ icke vara annat än – Gud. Åtman är = Brahman. „Aham brahmâsmi: jag är Brahma“. „Jag och Fadren äro ett“. Om människan är odödlig, så är det i Gud, odödligheten själf. Om människan har fri vilja, så är det i egenskap af Gud själf, det absoluta, oberoende varat. Såsom ändligt väsen är hon hvarken odödlig eller begåfvad med fri vilja; det är endast Gud i henne, som i sig själf är både det ena och det andra.

Hvad möter oss emellertid, när vi blicka omkring i världen? Okunnighet, avidya. Människorna veta icke, att de äro Gud; och skulle de i sin tanke hafva tänkt det, så handla de dock icke därefter. Om någon säger dem sanningen och söker att lefva därefter, bränna de och korsfästa honom. I villornas nät vandra människorna, i samsâras snaror. De göra icke anspråk på sin gudanatur, de nöja sig med och underkasta sig materien, tiden och orsakslagen. Och de skola döden dö.

Hvad äro religionerna? Ropandes röster; „frälsen eder, frälsen eder!“ Det finnes då en frälsning? Hvari består den?

Om människan till sitt väsen är Gud, men i sitt vanliga medvetande är okunnig därom, måste det stå i hennes möjlighet att blifva medveten om sig själf såsom Gud, ifall det skall vara något förnuft med hennes odödlighet och hennes fria vilja. Ernåendet af denna kunskap är frälsningen, moksha.

Hvad ernår människan genom frälsningen? Är det endast befrielse från okunnigheten? Nej, okunnigheten är visserligen roten till alt ondt, men det är just från detta onda som människan frigöres. Den mänskliga tillvaron är full af lidanden – och hvarje människa söker lyckan. Mokshas frid är den sanna lyckan – uti illusionen kan ej finnas annan lycka än den bedrägliga.

Denna fråga sammanhänger med döden. Mången tror, att döden är den stora befriaren. Men i ett lagbundet universum är detta omöjligt. Under sitt lif har människan satt i gång en massa orsaker i form af tankar, ord och gärningar; dessa orsaker kunna ej utplånas på annat sätt än genom att uppgå i sina egna följder; och dessa följder, när manifesteras de sig? Efter döden. Men icke uti ett evigt tillstånd af ett eller annat slag. Vi hafva redan sett, att en evighet utanför Gud icke finnes, afsedt det orättvisa och med lag oförenliga i evig fröjd eller evig pina. Människans lif frambär sålunda sina frukter under någon annan form än denna. Denna andra form kan ej vara någon annan än lifvets kretslopp, samsâra. Värkningarna uttömma sig på samma plan, där orsakerna skapats. Den ena personlighetens tankar, ord och handlingar skapa af sig själfva en ny personlighet, och människan är sålunda – populärt taladt – bunden vid återfödelsens (reinkarnationens) hjul, bunden att födas och dö om och om igen, att genomgå alla jordelifvets fröjder och smärtor, ända tils hon vinner andlig befrielse genom att höja sitt medvetande upp till det eviga i sitt väsen.

Huru sker detta sistnämnda? Emedan frälsningen är förvärkligandet i människans medvetna lif af alltets andliga enhet, måste den vinnas genom ansträngningar riktade mot detta mål; människan måste söka förvärkliga sin andliga enhet med världsalltet. Hon måste lära sig, att „jag“ och „du“ äro skenbegrepp, att de blott äro vrångbilder i materiens spegel af den enda värliga öfverpersonligheten. Eller moraliskt taladt: hon måste inhämta osjälfviskhetens, altruismens, själfuppoffringens lexa och gå den goda viljans väg.

Men är det icke just detta, som religionerna inskräpa? I sin exoteriska form förkunna de morallagen och utlofva belöningar eller hota med straff (gamla testamentet); i sin esoteriska form förkunna de frälsningens evangelium för den andligen mogna, förnuftets uppvaknande till den sanna insikten och viljans pånyttfödelse utan någon annan belöning i sikte än sanningens kunskap (nya testamentet). „Älsken hvarandra inbördes – älska din nästa såsom dig själf“, säger bibeln, och

Veda tillägger förklarande: „— emedan din nästa i verkligheten är du själf, och det, som skiljer dig från honom, endast är en illusion“.

Den kristna religionen framhåller i främsta rummet viljans pånyttfödelse, emedan för den världen är ett syndens rike; upanishadernas religion betonar förnuftets uppvaknande, emedan för den världen är ett villfarelsens rike. Båda komplettera hvarandra i själfva värdet. På den förnuftiga öfvertygelsen följer den etiska kampen och så på denna återigen den fulla kunskapen. För ingendera är något yttre tillfylles. Frälsningen består ej i goda gärningar, ej i ceremonier, ej i tro. Frälsningen är människans andliga uppgående i Gud, och dess *conditio sine qua non* är hela den mänskliga naturens fullständiga omvandling.

I sig själf är människan ofullkomlig, okunnig enligt det österländska uttryckssättet, hemfallen åt synd och död enligt bibelns terminologi. Det är endast Gud i henne, som är och kan göra det goda. Huru svårt är det emellertid icke att intränga i denna föreställning, om vi icke veta af någon annan Gud än t. ex. gamla testamentets! Det är först, när den österländska visdomen kommer med sin alt öfverväldigande klarhet, som vi fatta den djupa innebörden af sanningen om „Gud i oss“. Gud är ej en främling, som behandlar oss som en god eller dålig tjänare, utan vårt eget innersta själf, vår själ, vårt odödliga medvetande: vi äro hans söner, nej, vi äro än mer — vi äro Han själf. Hans lif är vårt lif, Hans frihet är vår, Hans sällhet är vår.

Se detta är religionens teori. Dess praktik — det är hvar gudaboren människas ensak; den gör hon upp med sitt samvete. Där är ingen stäld att döma henne utom Han, som alla döma har i sin hand.

E.

(Nya Pressen 1899, N:o 276 A, Lördagen den 9 december 1899, s. 3, palstat 6-8.)